

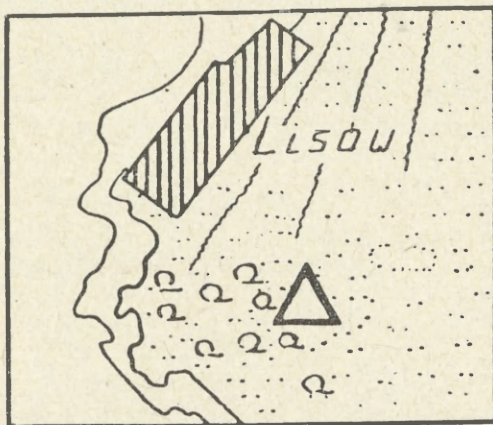
LESZEK GAJEWSKI

SPRAWOZDANIE Z WYKOPALISK NA STANOWISKU Z EPOKI KAMIENIA NA POLU „POD SOŚNINĄ” WE WSI SZCZEKARKÓW, POW. LUBARTÓW, W LATACH 1961 I 1962

W roku 1959 w czasie badań powierzchniowych prowadzonych przez autora niniejszego sprawozdania zostało odkryte w Szczekarkowie koło Lubartowa nowe, nie znane dotąd w literaturze archeologicznej stanowisko, które dało pewną ilość znalezisk materiałów zabytkowych o wyglądzie mezolitycznym oraz neolitycznym.

Na stanowisku tym rozpoczęto w roku 1961 rozpoznawcze wykopaliska z ramienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie. Trwały one także w roku 1962. Podjęto je — poza przyczynami natury konserwatorskiej — w celu uzyskania wstępnego obrazu ewentualnych nawarstwień poziomów osadniczych. Wykopaliskami kierował autor tego artykułu przy współpracy mgr H. Gajewskiej¹.

Stanowisko, o którym tutaj mowa, znajduje się na zachodnim krańcu Szczekar-

Ryc. 1. Szkic sytuacyjny stanowiska z epoki kamienia na polu „Pod Sośniną” we wsi Szczekarków, pow. Lubartów

Rys. H. Gajewska

¹ Prace wykopaliskowe w r. 1961 trwały sześć dni, a w r. 1962 dziewięć dni. Brało w nich udział przeciętnie 3 pracowników fizycznych. Wykonana w trakcie badań dokumentacja (opisy, plany, rysunki i fotografie) została przekazana do archiwum Inspektora-Rzeczoznawcy Zabytków Archeologicznych w Lublinie. Materiały zabytkowe znajdują się w Dziale Archeologicznym Muzeum w Lublinie.

kowa i oddalone jest około 0,7 km w kierunku na południowy wschód od zabudowań wsi Lisów oraz około 1,5 km w kierunku na północny wschód od Zagród Lubartowskich (ryc. 1). Mieści się ono na polu zwanym „Pod Sośniną”, w części południowej wyspowatego wzniesienia, które ma kształt wydłużony w kierunku równoleżnikowym i zbudowane jest z piasku. Wzniesienie to otaczają od północy, zachodu i południa mniej lub bardziej zabagnione łąki, związane z terasą zalewową doliny Wieprza. Pośrodku wzniesienia, w jego najwyższej partii, znajduje się zagajnik sosnowy. Stoki wzniesienia po większej części zajęte są przez pola uprawne. Od strony północno-zachodniej i południowo-zachodniej, w strefie styku stoków wzniesienia z bagnistymi łąkami, występują kępy krzewów i drzew liściastych, wśród których przeważają olchy i wierzby. Część północno-wschodnia wzniesienia zajęta jest przez młody zagajnik sosnowy, budynki mieszkalne i gospodarskie oraz piaskownicę.

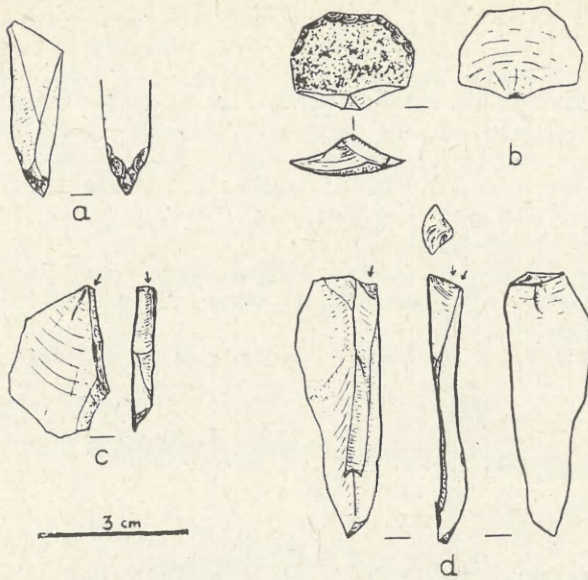

Ryc. 2. Ogólny widok stanowiska z epoki kamienia na polu „Pod Sośniną” we wsi Szczekarków, pow. Lubartów

Fot. H. Gajewska

Wykopaliska w roku 1961 rozpoczęto w części środkowej pola „Pod Sośniną”, na parceli aktualnie należącej do gospodarza S. Szlachty, i kontynuowano je w roku 1962. Objęły one obszar o powierzchni przeszło 24 m², z czego 20 m² przypada na wykop, oznaczony obecnie cyfrą I, natomiast około 4 m² przypada na szurf, oznaczony literą a. Ewidencję materiału zabytkowego oraz dokumentację prowadzono w zasadzie dla każdej wyróżnionej warstwy w obrębie wykopu I. Szurf (a) eksplorowano częściowo warstewkami mechanicznymi, których miąższość wynosiła 0,2 m.

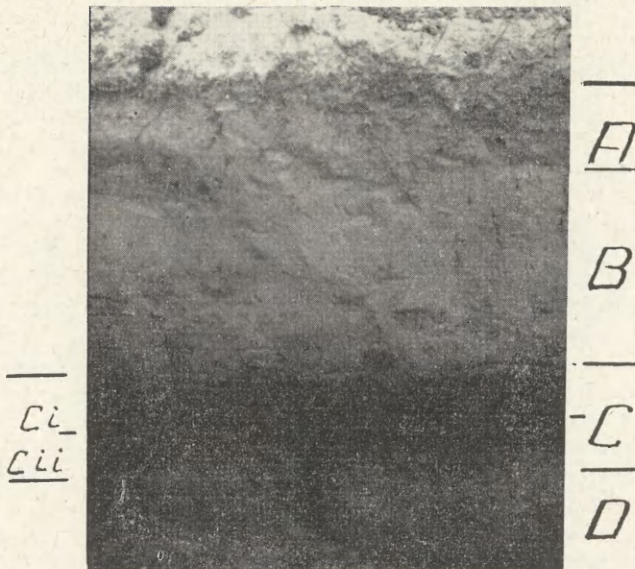
Wykop I założono na terenie lekko opadającym ku południowi, tuż nad brzegiem bagnistej łąki (ryc. 2). Na wybór miejsca wpłynął m. in. fakt dość licznych

Ryc. 3. Szczekarków, pow. Lubartów, stanowisko z epoki kamienia na polu „Pod Sośniną”:

a—d — zabytki krzemienne zebrane z powierzchni gruntu na odcinku wykopu I i w jego najbliższym sąsiedztwie

Rys. H. Gajewska

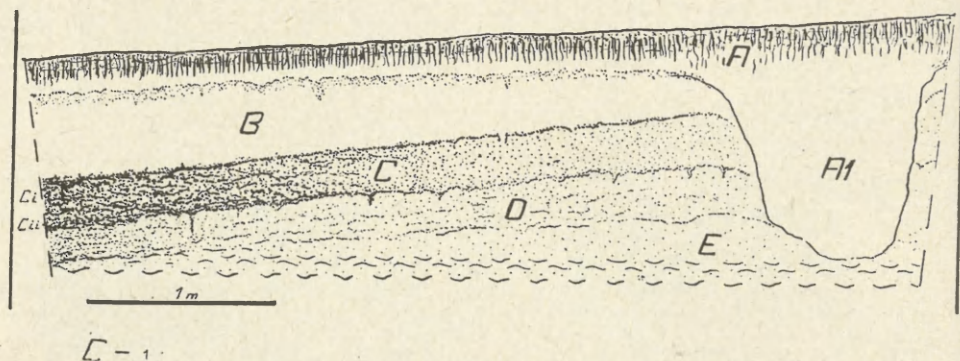
Ryc. 4. Szczekarków, pow. Lubartów, stanowisko z epoki kamienia na polu „Pod Sośniną”. Fragment przekroju zachodniej ściany wykopu I

Fot. H. Gajewska

występowania tu na powierzchni gruntu zabytków krzemiennych, wśród których znalazło się również ostrze wiórowe z „trzoneczkiem”, pokrytym na stronie dolnej retuszem powierzchniowym o wyglądzie „solutrejskim” (ryc. 3a), oraz krótki drapacz końcowy, łukowaty (ryc. 3b) i dwa rylce (ryc. 3c—d). Poza tym były jeszcze drobne ułamki naczyń glinianych ręcznie lepionych, o wyglądzie neolitycznym. Znaleźiska te, przypuszczalnie wydobyte z podglebia, sugerowały nam domysł, że w ewentualnie niżej zalegających nawarstwieniach możemy tu natknąć się na bardziej czytelne ślady osadnictwa, powiedzmy, przedneolitycznego (np. „mazowszańskiego” i „tardenuaskiego”) oraz neolitycznego.

W ciągu dwu sezonów badań wykop I zdołano doprowadzić do głębokości średnio 1,5 m, licząc od powierzchni pola. Dalszą eksplorację uniemożliwiała ciągle napływająca woda gruntowa.

Stratygrafia wykopu I przedstawia się następująco (ryc. 4 oraz 5):

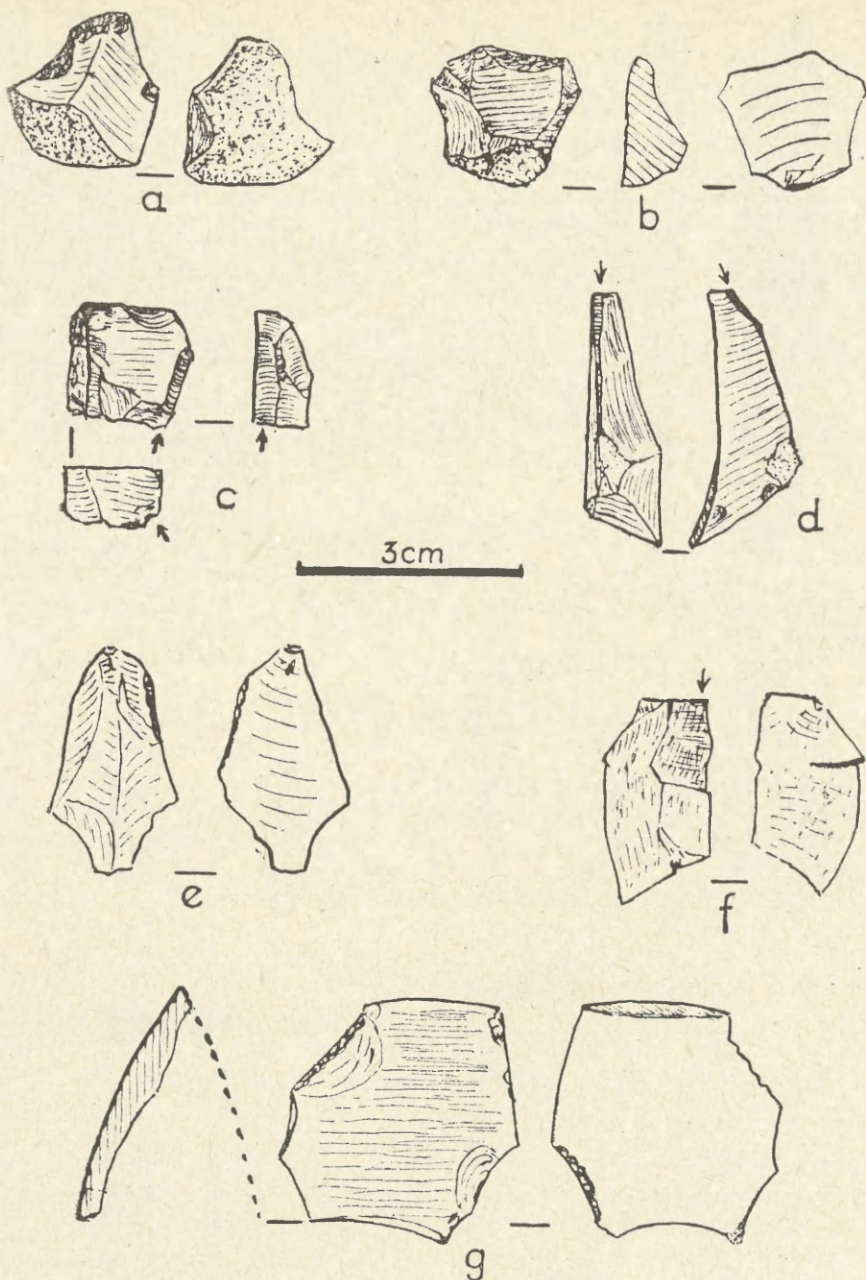

Ryc. 5. Szczekarków, pow. Lubartów, stanowisko z epoki kamienia na polu „Pod Sośniną”. Przekrój zachodniej ściany wykopu I (symbole warstw opisano w tekście)

Rys. H. Gajewska

A. Warstwa humusowa (ściółka) o miąższości do 0,2 m. Warstwa ta pod względem archeologicznym reprezentuje wtórne złożo występowania przemieszanego mechanicznie materiału zabytkowego. Znalaziono tu drobny ułamek z części środkowej naczynia glinianego, ręcznie lepionego, o wyglądzie ceramiki neolitycznej, oraz 8 przedmiotów (półsurowiec i narzędzia) z krzemienia narzutowego. Półsurowiec ma charakter odpadkowy. Jeden okaz jest spękany termicznie. Wśród narzędzi rozpoznano 1 obłęcznik na nieregularnym odłupku (ryc. 6a), 1 drapacz na nieregularnym odłupku z drapiskiem opracowanym przy pomocy bardzo drobnego przykrawędneho retuszu (ryc. 6b), 1 fragment krótkiego drapacza prawie prostego, na odłupku, przerobionego na rylce (ryc. 6c), oraz 1 rylce na odłupku (ryc. 6d).

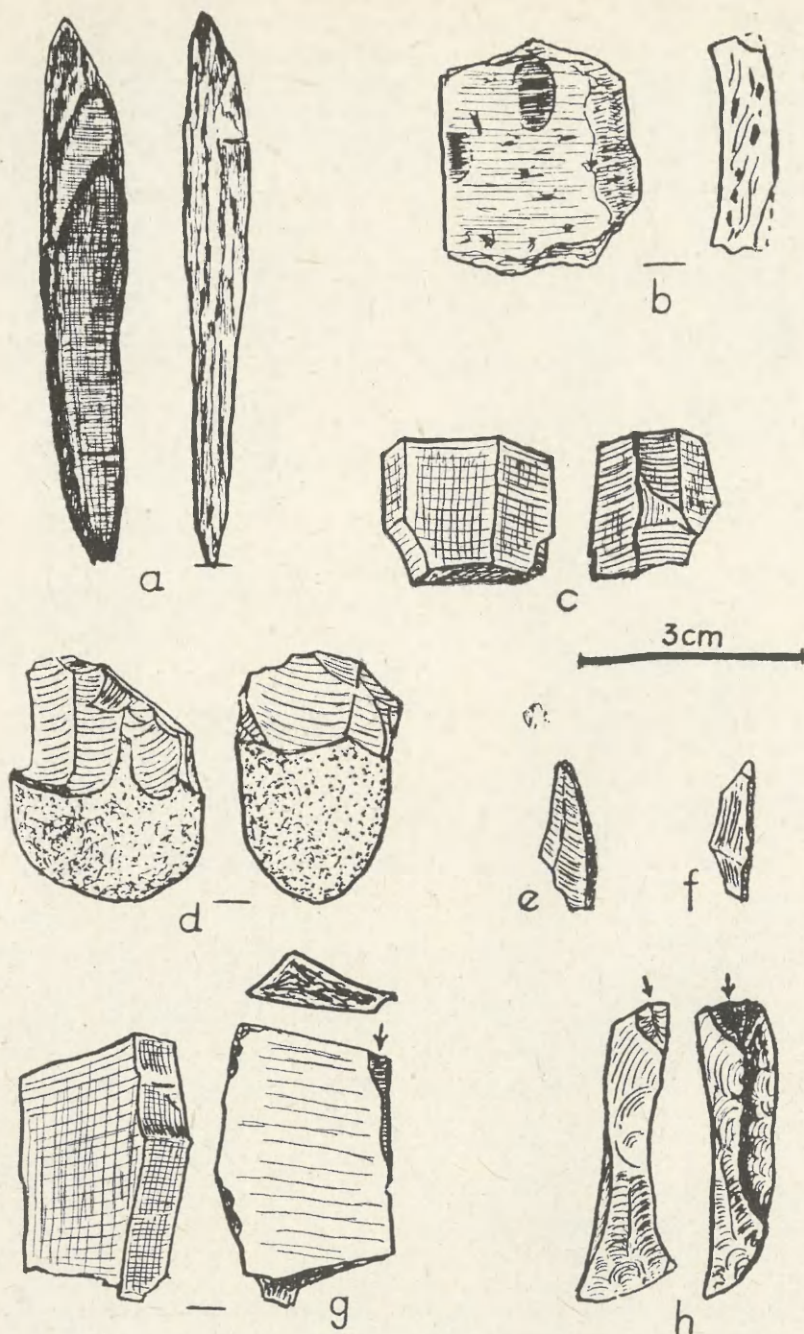
A1. Pod warstwą humusową, w części północnej wykopu, mieliśmy do czynienia z rowem strzeleckim z czasów chyba pierwszej wojny światowej. Maksymalna szerokość rowu wynosiła do 1 m, przy głębokości do 1,3 m. Eksploracja jego wypełniska przyniosła, oprócz znalezisk ułamków ceramiki nowożytniej, 7 przedmiotów (półsurowiec i narzędzia) z krzemienia narzutowego (6 szt.) i szarego biało nakrapianego (1 szt.). Półsurowiec ma charakter odpadkowy. Dwa okazy są przegrzane i spękane termicznie. Wyróżniono 1 drapacz na odłupku wiórowym (ryc. 6e), 1 rylce na odłupku odpadkowym (ryc. 6f) oraz 1 fragment siekierki gładzonej z krzemienia szarego biało nakrapianego, przerobiony na narzędzie wielorakie (ryc. 6g).

Ryc. 6. Szczekarków, pow. Lubartów, stanowisko z epoki kamienia na polu „Pod Sośniną”. Wykop I:

a—d — zabytki krzemienne z warstwy humusowej (A); e—g — zabytki krzemienne z wypełńiska rowu strzeleckiego (A1)

Rys. H. Gajewska

Ryc. 7. Szczekarków, pow. Lubartów, stanowisko z epoki kamienia na polu „Pod Sośniną”. Wykop I:

a — niby-„ostrze” z drewna z warstwy kulturowej (C); b — ułamek naczyńa glinianego z górnego poziomu warstwy kulturowej (Ci); c — zabytek krzemienny z górnego poziomu warstwy kulturowej (Ci); d—g — zabytki krzemienne z dolnego poziomu warstwy kulturowej (Cii); h — zabytek krzemienny z warstwy D

Rys. H. Gajewska

B. W części środkowej i południowej wykopu, pod warstwą humusową, zalegała seria poziomów glebowych mniej lub bardziej czytelnych w profilu, których miąższość wynosiła razem 0,3 do 0,55 m. Poziom iluwialny odróżniał się nagromadzeniem, zwłaszcza w części południowej wykopu, składników żelazistych. Seria ta pod względem archeologicznym reprezentuje grunt zupełnie lub prawie zupełnie jałowy. Fakt występowania w poziomie akumulacyjnym i eluwialnym luźno rozproszonych zabytków krzemiennych (6 okruchów przemysłowych, których wymiary zasadniczo nie przekraczają 1 cm długości) łączy się prawdopodobnie z przemieszaniem gleby na skutek aktywnej działalności fauny glebowej (krety, dżdżownice itp.).

C. Warstwa kulturowa. Zaznaczyła się w rzucie poziomym jako pas szarego piasku z ciemnymi plamami. W części północnej wykopu była ona przecięta przez rów strzelecki. W profilu wykazywała lekko ukośny przebieg, na ogół zgodny z widocznym dziś obniżaniem się powierzchni gruntu w kierunku południowym, ku bagnistej łące. Miąższość jej dochodziła do 0,25 m. Na zbadanym odcinku nie wykazała ona żadnych śladów budownictwa.

W części środkowej wykopu skład przyrodniczy warstwy kulturowej tworzył drobnoziarnisty piasek przesycony próchnicą i okruchami węgla drzewnego. W części południowej natomiast skład przyrodniczy warstwy kulturowej tworzył drobnoziarnisty piasek z bogatymi domieszkami organicznymi, składającymi się z fragmentów butwiejących gałęzi oraz różnej wielkości kawałków nadwęglonego drewna. Nadpalone kawałki drewna nie tworzyły jakiegoś zwartego, o określonym kształcie skupienia. Sporadycznie natrafiano też na szyszki sosny. Godne zanotowania jest także znalezisko niby-„ostrza” z drewna, ze śladami jakby prymitywnej obróbki (ryc. 7a).

W obu częściach warstwy występowały przedmioty krzemienne oraz ułamki naczyń glinianych.

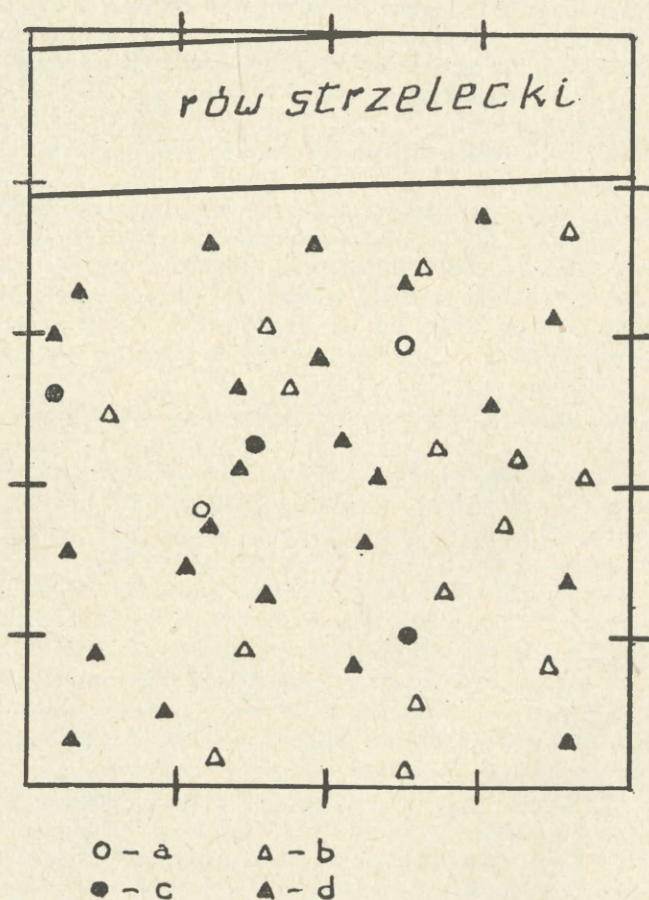
Przy eksploracji zastosowaliśmy sztuczny podział warstwy kulturowej na dwa poziomy, mianowicie poziom górny, oznaczony symbolem Ci, oraz poziom dolny, oznaczony symbolem Cii.

Na materiał zabytkowy znaleziony w obrębie poziomu górnego (Ci) składają się: 2 ułamki części środkowych naczyń ręcznie lepionych. Zostały one wykonane z gliny z domieszką średnioziarnistego tłucznia, wypalanej na kolor szarobrunatny. Grubość ścianek 0,6 cm i 0,7 cm. Na jednym ułamku zachowała się część dekoracji w postaci dwu płytkich dołków (ryc. 7b). 15 przedmiotów krzemiennych, w tym 1 mały rdzeń z krzemienia narzutowego (ryc. 7c), 11 odłupków i wiórów odpadkowych, małych, z krzemienia narzutowego, 1 mały odłupek odpadkowy z krzemienia czekoladowego oraz 2 drobne odłupki przegrzane i spękane termicznie.

Na materiał zabytkowy znaleziony w obrębie poziomu dolnego (Cii) składają się: 3 ułamki z części środkowych naczyń ręcznie lepionych. Grubość ścianek wynosi 0,4 cm, 0,5 cm, 0,6 cm. Jeden ułamek pochodzi z naczynia wykonanego z gliny z domieszką piasku i drobnoziarnistego tłucznia, wypalanej na kolor szary. Drugi ułamek jest z naczynia wykonanego z gliny z domieszką średnioziarnistego tłucznia, wypalanej na kolor szarozółty. Trzeci ułamek pochodzi z naczynia wykonanego z gliny z domieszką tłucznia i tłuczonych muszli, wypalanej na kolor szarobrunatny. 24 przedmioty krzemienne, w tym: 1 mały rdzeń z krzemienia narzutowego (ryc. 7d), 18 wiórów i odłupków odpadkowych, przeważnie małych, z krzemienia narzutowego, 1 odłupek wiórowy z krzemienia szarego biało nakrapianego, 1 drobny odłupek przegrzany termicznie, 2 ostrza mikrolityczne (ryc. 7e—f) oraz 1 rylec na odłupku z krzemienia czekoladowego (ryc. 7g).

Schemat rozmieszczenia wymienionych znalezisk w obrębie obu poziomów przedstawia ryc. 8.

D. Warstwa drobnoziarnistego piasku barwy szarej, o odcieniu niebieskawym, z domieszką drobnych okruchów węgla drzewnego oraz brunatnymi smugami-wkłódkami materiału organicznego. Utwór ten ma 0,2 do 0,3 m grubości. Nie wykazywał on żadnych śladów budownictwa. Znalaziono tu tylko dwa zabytki krzemienne: 1 mały odłupek odpadkowy z krzemienia narzutowego oraz 1 fragment jakiegoś większego narzędzia („dwurogacz”?) z krzemienia czekoladowego, przerobionego na rylec (ryc. 7h).

Ryc. 8. Szczekarków, pow. Lubartów, stanowisko z epoki kamienia na polu „Pod Sośniną”. Wykop I. Rozmieszczenie znalezisk ułamków ceramiki oraz wyrobów krzemienianych w obrębie górnego i dolnego poziomu warstwy kulturowej:

a — ułamki ceramiki z poziomu górnego (Ci); *b* — wyroby krzemienne z poziomu górnego (Ci); *c* — ułamki ceramiki z poziomu dolnego (Cii); *d* — wyroby krzemienne z poziomu dolnego (Cii)

Rys. H. Gajewska

E. Piasek drobnoziarnisty z pojedynczymi żwirami. Ze względu na napływ wody gruntowej nie udało się wykonać dokładniejszych obserwacji tego utworu.

Sumując dane dotyczące nawarstwień w wykopie I, możemy stwierdzić, co następuje:

Na uwagę zasługuje przede wszystkim warstwa C, zawierająca bogate ślady kulturowe, w tej liczbie obok niby-„ostrza” z drewna także trzydzieści dziewięć przedmiotów krzemiennych i pięć ułamków ceramiki. Sądząc na podstawie rozmieszczenia pionowego ułamków ceramiki, można by spróbować interpretacji tej warstwy jako warstwy pochodzącej z okresu neolitycznego. Obecność pewnych form mikrolitów krzemiennych, typologicznie „przedneolitycznych”, oraz ułamka nacynia z gliny zawierającej sztuczną domieszkę tłucznia i tłuczonych muszli, przypominającego ceramikę śmietnisk muszlowych Danii i w ogóle wczesnego neolitu północnej Europy, pozwalałaby przesunąć początki powstania tej warstwy co najmniej na starszy okres neolitu. Należy zaznaczyć, że warstwa ta zawiera także materiał organiczny, w szczególności zaś kawałki nadpalonego drewna i węgle drzewne, nadające się do próby oznaczenia bezwzględnego wieku².

Zagadnieniem wymagającym wyjaśnienia jest kwestia warstwy D, stratygraficznie starszej od warstwy C. Obserwacje stratygraficzne oraz obecność zabytków krzemiennych, a nieobecność ceramiki, przemawiałyby za tym, że mamy tu do czynienia z utworem pochodzącym z okresu przedneolitycznego lub — co może lepiej powiedziane — z okresu przedceramicznego epoki kamienia. Sprawa ta wymaga dokładniejszego zbadania drogą dalszych wykopalisk oraz specjalnych studiów nad środowiskiem geograficznym.

Szurf (a). Przypuszczając, że warstwa kulturowa (warstwa C), którą uchwyciono w wykopie I, może mieć swą kontynuację ewentualnie dalej w kierunku północnym, założono w odległości 15 m na północ od wykopu I szurf o wymiarach ok. 2 × 2 m, głęboki na 1,8 m. W szurfie tym na ślady warstwy kulturowej nie natrafiono. Stwierdzono tylko, że pod warstwą humusową (ściółka) zalega piasek barwy żółtej, który poniżej poziomu 0,8—1 m przechodzi w utwór piaszczysto-żwirowy. Na zbadanym odcinku nie znajdowano materiału zabytkowego.

*Zakład Archeologii Małopolski
IHKM PAN w Krakowie*

LESZEK GAJEWSKI

REPORT ON THE EXCAVATIONS OF A STONE AGE SITE ON THE FIELD CALLED “POD SOŚNINĄ” AT THE VILLAGE OF SZCZEKARKÓW, DISTR. LUBARTÓW, IN 1961 AND 1962

Materials of mesolithic and neolithic appearance were found in 1959 on the surface of a marshy dune site, located in the area of the Lubartów Plain. The site situated on the edge of the Szczekarków village, on the left bank of the Wieprz river, was explored in 1961 and 1962. The excavations, directed by the author of

² Analiza węgla drzewnego na zawartość C¹⁴ pozwoli na dokładniejsze datowanie warstwy C, niż możliwe jest to obecnie na podstawie samych znalezisk zabytków krzemiennych czy ceramicznych.

the present paper, were concentrated on the southern slope of a sandy hill, just over the edge of a marshy meadow (fig. 2), in the area where artifacts of the "Swiderian", "Tardenoisian" and neolithic character (fig. 3) were found on the surface. The cutting measured 4 by 5 m and was 1,5 m deep. Under the layer of recent humus and soil levels there has appeared at the depth of 0,5 to 0,75 m a culture layer about 0,25 m thick. The layer, marked on the plan by letter C (figs. 4 and 5), consisted mainly of fine-grained sand with humus and charcoal. In the southern section of the cutting the layer also contained a lot of moulded branches, pine cones and pieces of charred wood. One pseudo-point of wood (fig. 7a), 39 flint artifacts and 5 potsherds came to light. Judging by the vertical distribution of the potsherds, the layer could be tentatively interpreted as a neolithic one. Its bottom level (level Cii) contained some microlithic forms of flint (fig. 7e-f), pre-neolithic in typology, in addition to a potsherd made of clay with an artificial admixture of broken stones and crushed shells, that resembles pottery from the kitchen middens of Denmark and from the early Neolithic of Northern Europe as well. These finds would allow to date the layer at least to the older Neolithic. Layer D with layer C at its top and a formation of sand and gravel (layer E) at its bottom has not yet been interpreted. Layer D consisted of grey sand, bluish in shade with pieces of charcoal and brown lines — patches of organic material. Stratigraphic observations, flint artifacts (fig. 7h) and the lack of pottery seem to suggest that this is a culture layer (?) from the pre-neolithic period or rather from the pre-ceramic Stone Age. Further research should solve this problem.